

leja v čas po Pavlinu (umrl 802), v prva desetletja 9. stoletja, v dobo patriarhov Ursa in Maksencija, kar se odraža tudi v razmejitvi misijonskega območja med Salzburgom in Oglejem po Dravi (811), v času, s katerim se končuje tudi Bratovževa študija.

Čisto na koncu bi se želel ustaviti še ob dveh vprašanih strokovne terminologije. Prvo se dotika vprašanja točnosti pojma »karantanski Slovani« na oglejskem območju (str. 55), s katerim so v glavnem mišljeni Slovani v zgornjem Posavju, južno od Karavank. Pri Pavlu Diakonu imamo za čas okrog 738 zabeleženo oznako *Carniola, Sclavorum patria*,¹⁰ Frankovski državni anali pa v letu 820 omenjajo *Carniolenses, qui circa Savum fluvium habitant*.¹¹ Prvi podatek nam kaže, da se prebivalci »Kranjske« sredi 8. stoletja označujejo še s splošnim terminom Slovani, ki pokriva (v glavnem) tudi vse ostale Slovane. Dobrih sedemdeset let kasneje pa se ti isti prebivalci že imenujejo Karniolci, tako kot se v istem času pojavijo tudi Sclavi Abodriti, Sorabi, Wilzi, Beheimi, Maravani, Praedenecenti ali npr. Guduscani in malo kasneje tudi Cruati (in že nekoliko prej Carantani). Nova terminologija virov jasno odslkava nastajanje novih etnogenez na območju nekdanje avarske države po končanih avarskih vojnah.¹² Glede na to, da vemo, da se karantanska etnogeneza, vsaj v svojih političnih mejah, nikoli ni raztezala tudi v zgornje Posavje, ni nobenega razloga, da za te prebivalce v času oglejskega misijona ne bi uporabljali izraza, s katerim so jih (in s katerim so se) imenovali: *Karniolci*. Druga terminološka pripomba se nanaša na pravilno poimenovanje langobardskih vojvod, ki so sedeli v Čedadu in ki se v slovenski historiografiji ponavadi označujejo kot furlanski vojvode (npr. str. 44), kar pa ni točno. Pravilnejša oznaka je *čedajski vojvode*. Ne predvsem zato, ker je analiza dotičnih pasusov v Zgodovini Langobardov pokazala, da je Pavel izraz Foroiulanus (dux) razumel v smislu čedajski (vojvoda),¹³ ampak zlasti, ker iz zgodovine institucij vemo, da Langobardi v preditalski fazi niso poznali niti duksa niti dukata, a so kljub temu takoj po prihodu v novo domovino osnovali v Čedadu svoj prvi dukat. Pri tej novi obliki organizacije so se torej naslonili na antično poznorimsko-bizantinsko-ostrogotsko tradicijo, ki je poznala institucijo *Dux civitatis*.¹⁴

Za zaključek lahko napišemo, da je Bratovževa študija, napisana z njemu značilno natančnostjo, pa tudi previdnostjo, izraz najnovejšega stanja raziskav tega pomembnega segmenta oglejske zgodovine, s katerim se ukvarjajo številni strokovnjaki v našem sosedstvu, pa tudi širše; da je to študija, ki bo našla odmev tudi preko naših meja in ki je, nenazadnje, dobra podlaga za nadaljnje delo na tem področju.

Peter Štih

J. Kolanovič. *Spisi kancelarije šibenskog kneza Fantina de Cha de Pesaro 1441—1443*. Šibenik : Muzej grada, 1989. 543 strani. (Povijesni spomenici Šibenika i njegova kotara, svezak III)

Delo, ki je izšlo kot publikacija Muzeja grada Šibenika, sodi med pomembnejše edicije virov v zadnjih nekaj letih v hrvaški historiografiji. Z njim je postalo širše dostopno važno ohranjeno gradivo za zgodovino Šibenika in širšega dalmatinskega in jadranskega območja nasploh, čeprav gre le za dokumente v razdobju dveh let, ki so nastali oziroma so bili zapisani v šibeniški knežji pisarni (1441—1443). Kneza, predstavnik beneške oblasti v mestu, tako kakor v drugih dalmatinskih mestih pod beneško oblastjo po letu 1409/20, je za dve leti postavljala beneška vlada (Svet desetorice); imel je vrhovno upravno, sodno in vojaško oblast v mestu. S seboj je pripeljal tudi svoje spremstvo, v katerem je bil najvažnejši član pisar, ki je moral biti Benečan; vse s knezom vred je plačevalo mesto. Ob koncu službe je moral knez poročati Svetu desetorice o svojem delovanju in predložiti obračun dohodkov in izdatkov. Knez je tedaj bil Fantino de Cha de Pesaro, njegov pisar (cancellarius comitis) Iohannes Franciscus de Serenis, a njegov pomočnik Petrus de Serenis. Knezov pisar je občasno opravljal tudi posebej plačano delo mestnega notarja.

Pisar in v zadnjih mesecih mandata tudi njegov pomočnik sta akte vpisovala v posebno knjigo, ki je bila verjetno urejena po normah beneške administracije. Vse akte (dopise, odgovore, rešitve, ukaze, tožbe itd.) je pisar zapisoval v vsebinsko določene oddelke kodeksa, ki so imeli naslednje naslove: Dopisi, Orožje in vojaška oprema kaštela in stolpov, Popis vojaških plačancev, Najem pašnikov, Izvozne in uvozne blagovne dovolilnice (Kontralitere, v dveh delih v kodeksu), Plačna potrdila (Bulete, tudi

¹⁰ O. c. v op. 1, 278.

¹¹ F. KOS, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku II*, Ljubljana 1906, št. 61.

¹² R. KATIČIĆ, *Die Ethnogenesis in der Avaria*; N. BUDAK, *Die südslavischen Ethnogenesis an der östlichen Adriaküste im frühen Mittelalter*, obe razpravi v op. 4 navedenem zborniku.

¹³ P. ŠTIH, O. c. v op. 2, str. 625 sl.

¹⁴ H. WOLFRAM, *Intitulatio I. Lateinische Königs- und Fürstentitel bis zum Ende des 8. Jahrhunderts*, *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, Ergänzungsband 21, 1967, str. 189 sl.; ISTI, O. c. v op. 3, str. 399 sl.

v dveh delih), Potrdila o izvozu smole (za beneški arzenal), Izredne zadeve (Extraordinaria), z najobsežnejšim gradivom, in Tožbe.

Pri izdaji besedila, ki je pisano v latinščini in deloma v beneškem italijanskem dialektu, je avtor praviloma zadržal ortografijo virov, izenačil je predvsem pisavo posameznih črk (npr. I in J vedno kot I, U in V je prilagodil izgovoru), velike črke je obdržal tam, kjer je bilo to potrebno, in uredil interpunkcijo. Druge spremembe, ki jih v uvodu navaja, so bile predvsem formalnega, tiskarskega pomena. Besedilo virov je opremil s potrebnimi opombami in vsakemu aktu na čelo postavil regist. Žal je pri objavi, ki ji ni očitati metodoloških pomanjkljivosti, prišlo do kar številnih tiskarskih napak. Te so v posebnem dostavku v glavnem označene in popravljene, vendar so posamezne še ostale neopažene.

Že samo po sebi bogato gradivo dobiva še večji pomen, ker je kodeks, ki ga hranijo v škofijskem arhivu v Šibeniku, edina v celoti ohranjena tovrstna knjiga iz dalmatinskih mest (ohranjen je samo fragment za Split) in je dragoceno dopolnilo ohranjenim notarskim spisom. To še posebej velja za proučevanje vsakdanjega življenja in antroponimijo, a tudi za gospodarstvo, zlasti za trgovske povezave mesta Šibenika in pomorski promet.

Poglavitna smer šibeniške trgovine je vodila po eni strani proti Benetkam, po drugi strani pa v obalna mesta Romagne, Mark in še dalje v Abruzzo, Apulijo ter do Taranta. Za nas pa je gradivo zanimivo, zato o izdaji virov tudi poročamo, ker vsebuje dopolnilne podatke za trgovske povezave s slovenskim ozemljem.

Uporabo bogatega gradiva olajšujejo skrbno pripravljena dopolnila (str. 451—535), za kar je avtorja posebej pohvaliti. Gre za osebno in krajevno (453—497) ter stvarno (499—517) kazalo, ki ga je avtor grupiral v pet posebnih snovno vezanih registrov. V prvem je zbral splošne pojme (npr. upravne, za mestne in cerkvene službe, pravne zadeve, sorodstvo itd.), v drugem pa je zajel vojaške in obrambne pojme, v tretjega je vključil trgovsko blago, ki so ga uvažali ali izvažali iz Šibenika, četrti vsebuje pojme iz pomorstva, pomorskega prometa in poslovanja, a peti vključuje pojme predmetov splošne uporabe po inventarnih zapisih in zastavah. Posebej je v tem sklopu poudariti dodatke o merah, ki so bile v 15. stoletju v veljavi v Šibeniku, potem o denarju, ki je tedaj krožil v mestu in njegovem območju, in končno slovarček manj pogostih in manj znanih besed in pojmov iz stvarnega kazala, ki ga je sestavila prof. Ornata Tadin, arhivistka Arhiva Hrvatske (str. 520—535).

Šibenik je v tem času s trgovskimi povezavami z Reko in Bakrom ter Senjem na eni in s Piranom ter Kopro na drugi strani prihajal posredno v stik s slovenskimi deželami. V omenjenih pristaniščih se je Šibenik oskrboval predvsem z blagom, ki je tja prihajalo iz slovenskih dežel, a iz Pirana je dobival sol. Tja pa je izvažal tudi del blaga svoje trgovine. Reka je prav v tem času šla proti vrhuncu v razvoju srednjeveške trgovine in velik del slovenskega ozemlja se je tedaj vezal na Reko in druga kvarnerska pristanišča. Piranska sol pa je občasno pokrivala povpraševanje zlasti v časih, ko so v bližino Šibenika prihajali živinorejski Morlaki.

V omenjenih dveh letih so iz Šibenika na Reko pripeljali 4422 kosov ali 38.074 liber sira (predvsem ovčjega sira), okoli 300 modijev olja (po okoli 50 l), 190 modijev kisa in 130 modijev vina, 9150 jančjih kož in še vrsto drugega blaga v manjših količinah (npr. 2000 liber pomaranč, več frez fig, mandeljne, med, 12 bal sukna, 4 vreče volne [= 1300 liber/], 12 cerad za ladje, platno, vrvi, kunje kože). Bistveno več so v Šibeniku uvažali z Reke blaga, ki so ga sem posredovali iz slovenskih dežel. V istem času so namreč z dovoljenjem kneza za potrebe mesta in v korist Šibenika z Reke pripeljali kar 20.200 liber, 4 svežnje in 3 barile kovnega železa in jekla (azal), 93 baril raznovrstnih žebelj (chiodi da XXV, chiodi da XVII, chiodi a sexena, podkovski žebliji), vrsto železnih izdelkov (11 baril in 1022 kosov podkev ter 11 baril podkev skupaj s podkovnimi žebliji, 770 kosov in 2 centa lemežev ter 510 kosov in 1 cent raznih motik, tudi za okopavanja vinogradov in še 800 lemežev in motik skupaj), poleg tega pa še nekaj kos in nožev. Precej so uvozili tudi raznega lesa in žaganih desk, prav tako platna (telle), in sicer kar 3200 laktov, blizu 2500 liber lanu, nekaj volne, tudi nekaj bal sukna, raševine in tri vreče perja (puha). Za Šibenik je šlo tudi 408 kosov 5 centov in več govejih ter nekaj jančjih kož. Kot blago se omenjajo še hrana, čevlji, sandale in raznovrstna krama.

Del blaga, ki je bilo po svojem izvoru vsaj deloma iz slovenskih dežel, so uvažali v Šibenik tudi iz Bakra, kamor so prihajali zaledni trgovci na sejem ob prazniku sv. Margarete sredi julija. Tu so Šibenčani v teh dveh letih nakupili 7000 liber, 6 svežnjev in 8 baril kovnega železa in jekla, 31 baril in 4300 liber raznovrstnih žebelj, dalje 5 baril podkev s žebliji, 500 kosov lemežev, 500 kosov raznovrstnih motik (zapa!) in nad 700 kosov govejih, 200 kozjih in 30 jančjih kož. Večje so bile tudi množine platna (1600 laktov, 1900 liber in 2 modija), raševine 100 laktov ter nekaj lesa, 50 parov sandal in kramarije. Iz Šibenika na sejem so pripeljali bistveno manj blaga. Prevladoval je sir (471 kosov ali 2860 liber), kisa je bilo 28 modijev, vina 19 modijev, 2 bali sukna in vreča (200 liber) volne; dalje še 4 cerade, 100 liber česnja in nekaj jančjih, lisičjih in veвериčnih kož.

V trgovino s Šibenikom je bil na poseben način vključen tudi Piran. Šlo je za delno oskrbovanje Šibenika s piransko soljo. Postopek za dobavo piranske soli, ki je šla v beneški državni monopol, je bil naslednji: Solni urad v Benetkah je, verjetno na knezovo prošnjo, sporočil knezu v Šibenik, da je izdal imenovanemu lastniku oziroma patronu ladje nalog, naj pripelje v Šibenik določeno količino piranske soli za potrebe mesta in njegove trgovine. Enako sporočilo je šlo tudi v Piran na solni urad. Tedanji njegov vodja (masarius salis) Giovanni Sandei je sporočil šibeniškemu knezu, da je odposlal zaukazano količino soli v Šibenik. Ko je sol dospela v Šibenik, je knez sporočil beneškemu solnemu uradu, da je sol prišla, da jo je sprejel, vskladiščil in zanjo plačal tovarnino lastniku oziroma patronu ladje. Tovornina za solni modij soli na relaciji Piran—Šibenik se je gibala v teh dveh letih med 40—46 solidi. Le v nekaj primerih je knez sporočil uradu, da se je ladja potopila, oziroma da druga ladja še ni prišla. Pošiljke soli so v letu 1442 in 1443 pripeljale iz Pirana v Šibenik 448 solnih modijev in 1 star soli ali povprečno nekaj manj kakor po 44 ton soli v desetih voznjah. Pošiljke so se grupirale dvakrat letno, ko so se obali približali oziroma odhajali s svojimi čredami Morlaki, živinorejci iz notranjosti. Seveda je tudi v Piran prišlo blago iz Šibenika. V letu 1443 so v Piran pripeljali 799 kosov ali 7000 liber sira.

Piranski in koprski pomorščaki so opravljali tudi kabotažno plovbo na liniji Šibenik—Piran oziroma Benetke. Tako je npr. Jakob Schinch iz Kopra na svoji marsilijani vozil za Benetke iz Šibenika 70 starov žita. Koprski trgovec Konstantin pa je smel na ladji patrona Petra del Agresta iz Kopra izvoziti 900 kosov ali 8500 liber sira. Prav tako je na ladji koprskega patrona Pavla de Serenis vozil Johannes Franciscus Serenis, knežji pisar, ko je predčasno zapuščal Šibenik, svojo opremo in premoženje ter za svojo potrebo še pet vreč žita in šest baril vina (glej str. 157, 165, 167, 170). Ob zaključku naj navedemo še, da so med vojaškimi plačanci šibeniške posadke bili verjetno tudi Slovenci. Taka sta vsekakor mogla biti Luka, sin Rada, trobentač in metalec kamenja z baliste (Lucas de Iustinopoli Alegretti tubicena, balistarius) ter Jeronim, Ivanov sin, ki je bil član posadke velikega stolpa v šibeniškem pristanišču (str. 49, 53, 61, 136).

Ferdo Gestrin

Vasko Simoniti, Turki so v deželi že. Turški vpadi na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju. Celje : Mohorjeva družba, 1990. 210 strani.

Naša najstarejša založba je ob koncu prejšnjega leta slovensko in še posebej zgodovinarsko javnost presenetila z delom Vaska Simonitija o enem najtežjih obdobjih naše preteklosti: obdobju turških vpadov. Problematika je kljub precejšnji časovni oddaljenosti še vedno živa med ljudmi. Ne tako poredko lahko slišimo zgodbe o turških zakladih, nam kažejo turška kopita ali pa pripovedujejo o skrivnih rovih, skozi katere so se predniki rešili pred Turki. Ob pomanjkanju ustrezne literature je ljudska tradicija praktično edina, ki jih o tem dogajanju obvešča. Pred Simonitijem je obširneje o tej problematiki pisal Stanko Jug,¹ ki je tragično preminil v zadnji vojni. Ker pa običajno ljudje ne berejo znanstvenih revij, je tudi širše poznavanje njegovih doznanj razmeroma skromno.

Simoniti, specialist za »turško« problematiko slovenske zgodovine, se je ob naročilu založbe znašel pred dokaj težko nalogo, saj je moral na poljuden način predstaviti sintezo tujih in svojih dognanj o tej problematiki. Kako se je lotil in kako mu je uspelo? Vsebina knjige je razdeljena na 14 poglavij. Posebej je dodal še vire in literaturo, časovno preglednico in seznam manj znanih besed in poskrbel za vizualno, sicer nekoliko skromno, vendar vsebinsko bogate ilustracije. Naslovi poglavij so zelo literarno uglašeni (Vstani, cesar, iz spanja, v katerem tako dolgo ležiš!, Zgodba o žerjavu in lisici. . .). Z njimi je hotel bralca že vnaprej opozoriti na način, kako so takrat dojemali to problematiko. Naslovi poglavij so namreč vzeti iz sočasnih tekstov. V največji meri je sledil kronološkemu poteku dogajanj. Le na nekaterih mestih je moral ta princip opustiti, kar pa preglednosti dela le koristi. Uvodoma je z zelo večjo roko razložil nastanek »turške nevarnosti« in jo nato popeljal na Balkan. Dokaj zapleteno problematiko je prikazal zelo pregledno in se izognil nekaterim patetičnim opisom v zvezi z dogajanjem pri južnih Slovanih. Tako pri tem kot tudi pri drugih poglavjih ves čas pazi, da je zajet evropski okvir problematike, kar je izredna odlika Simonitijeve knjige. Zaradi takega pristopa se tudi problematika obrambe pokaže v popolnoma drugačni luči, kot smo to običajno vajeni.

Turški vpadi na slovensko ozemlje so bili v veliki večini primerov posledica širšega mednarodnega dogajanja, ne pa nekih, iz narave turške države in njenih državljanov izhajajočih pobud, oziroma niso bili izvedenci zaradi bogastva naših krajev in

¹ Stanko Jug, Turški vpadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 16. stoletja. Glasnik muzejskega društva za Slovenijo, 24, 1943, str. 1—60; Turški napadi na Kranjsko in Primorsko od prve tretjine 16. stoletja do bitke pri Sisku. Zgodovinski časopis, 9, 1955, str. 26—62.